

John Seed, *Kafası Karışıklar İçin Marx*, Çev. Sami Oğuz, Ankara,
Dipnot Yayınları, 2021.

John Seed, *Marx: a Guide for the Perplexed*, Trans. Sami Oğuz, Ankara,
Dipnot Press, 2021.

Tamer YILDIRIM

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi ABD,

Assoc. Prof. Dr., Sakarya University,

Faculty of Theology, Department of History of Philosophy

mail@mail.com

ORCID: 0000-0003-0033-0539

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: Yıldırım, Tamer. "John Seed, *Kafası Karışıklar İçin Marx*, Çev. Sami Oğuz, Ankara, Dipnot Yayınları, 2021". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (Eylül 2023): 839-844.

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Bloomsbury yayınevinin çıkardığı **Kafası Karışıklar İçin (Guides for the Perplexed)** serisi, farklı düşünürleri, edebiyat, din, bilim, güncel tartışmalar gibi çeşitli konuları açık, anlaşılır ve mevzuyla ilgili genel olarak bilinmesi gereken hususları anlatan altmıştan fazla konuyu ele alan giriş kitaplarından oluşmaktadır. Türkçeye Marx'ın dışında T. Adorno ve H. Arendt hakkında yazılanlar çevrilmiştir. Kitaplar özellikle zor olduğu düşünülen kavramları temele almakta 160-200 sayfa aralığında bulunmaktadır. Okunacak bu kadar çok kitabın olduğu bir dönemde ilgi duyulan kişi veya konu hakkında bilinmesi gereken ana unsurların öğrenilmesi için ideal diyebileceğimiz bir niteliğe sahiptirler. Elimizdeki kitap genel olarak Marx'ın düşüncelerine bir giriş niteliğindedir ve buna benzer başka kitaplar da bulunmaktadır. Diğer kitaplardan ayrılan en önemli yönü nispeten daha yeni bir tarihte yazılmasıdır. Kitap 2010 yılında İngilizce olarak yayınlanmıştır. Kitapta yer alan bölümlerin hemen hepsi yaklaşık 30 sayfalık bölümlerde özetlenmiştir. Yedi bölümden oluşan eser büyük ölçüde akıcı bir dille Türkçeye çevrilmiştir. Kitap çevirisindeki en büyük eksiklik İngilizcesinde yer alan indeks kısmının Türkçe çevirisinde bulunmaması ve metinde alıntı yapılan Marx'ın bazı kitaplarına kaynakçada yer verilmemesidir. Ayrıca çeviride satir, mistifikasyon, konsolide etmek, onanizm, savsöz, serimleme gibi yaygın olmayan kelimeler kullanılmıştır. John Seed tarihçi olduğundan kitapta Marx'ın hayatının veya tarihi olayların anlatılması beklense de yazar daha ziyade Marx'ın düşüncelerinin genel bir değerlendirmesini sunmakta, Marx ile ilgili olduğundan aynı zamanda yakın arkadaşı Engels'e de yoğun değinilerde bulunmaktadır.

Genel olarak kitabın içeriğine baktığımızda ilk bölüm "Marx'ı Okumak"ta çağdaş dönemde Marx'ın/Marksizm'in nasıl görüldüğünün genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. İkinci bölüm "Siyaset: 1848 Devrimleri"nde Marx'ın 1840'lardaki siyasi formasyonu 1848'in *Komünist Manifestosu* ve 1848-49 Alman devrimi sırasındaki siyasi deneyimleri üzerinde durulmuş ve tarihsel özgünlüğü olarak değerlendirilen yönüne yoğun vurgular yapılmıştır. Ayrıca Marx'ın 1848-1853 yıllarındaki çalışmaları iki küme halinde ele alınmıştır. Birincisi 1848'den önce ve sonra Avrupa'daki siyasi manzara ile ilgili birkaç tartışma, ikincisi farklı bir devrimci politikayla ilgili araştırmasının bir parçası olan ekonomi politik ile ilgili eleştirel araştırmalar. Dördüncü bölüm "Ekonomi Politik ve Kapitalizm Tarihi"nde *Kapital* incelenmiştir. Beşinci bö-

lüm “Emek Siyaseti”nde işçi kitlesinin genel durumu ve altıncı bölüm olan “Reform ve Devrim”de Marx’ın siyasetle ilgili genel düşüncelerine özellikle 1870’lerdeki sosyalist politika sorunu üzerinden değinilmiştir. Yedinci bölüm olan “Sonuç: Kapitalizmden Sonra” kısmında ise modern dönemde insanlığın içinde bulunduğu genel durum Marx’ın fikirlerine göre değerlendirilmiştir.

Yazara göre kitap, Marx’ın yazdıkları gibi kendi içinde bitmemiş ve bitirilemez olup, amacı okurun Marx’ın yazılarına yönelmesine vesile olmak olduğundan bir giriş kitabı olarak değerlendirilmelidir. Kitabın odağının Marx’ın metinlerine dönme ve bunlardan bir anlam çıkarmanın yollarını keşfetme olduğunu belirterek Marx’ın öncelik verdiği şeye yoğunlaşmıştır. Bu noktada Marx’a bakıldığında ilk olarak, onun ekonomi politikla eleştirel bir ilişkiye girerek kapitalist sistemin işleyişini incelemesi olan *Grundrisse* ve *Kapital* kilit metinler olarak temele alınmıştır. İkincisi çağdaş olayları yakından inceleyerek çağdaş siyaseti anlama çabası söz konusudur. Bu konuda *Fransa’da Sınıf Mücadeleleri* ve *18. Brumaire* en önemli iki eserini oluşturmaktadır. Makalelerinin yanında üçüncüsü Marx’ın örgütlü emeğin siyasi stratejisine yön vermek için yaptığı pratik siyasi müdahaleler, *Gotha Programının Eleştirisi* Uluslararası İşçiler Birliği ile ilişkili değişik yazıları bulunmaktadır. Bu kitabın iddialarından biri de esas itibarıyla Marx’ın yazdığı her şeyin şu ya da bu şekilde siyasi bir müdahale olduğu ve onun siyasi yazılarına damgasını vuran şeyin teorik bir kavrayış olma çabasıdır. Bu kitap farklı ve üretken okumaların nasıl mümkün olduğuna da işaret etmektedir. Çünkü yazara göre bu, Marx’ın kendi eleştirel projesine daha uygundur. Çünkü Marx’ın açık ve heterojen üç farklı yönü vardır: Felsefi, siyasi ve bilimsel. Felsefi olan, tarih ve insanın yabancılaşması ile ilgili geleneksel felsefi sorulara hiçbir kesin cevap vermeden uzun tekrarlar yapar. İkinci yön, aksine kısa, hızlı ve kesindir. Artık bir anlam taşımaz, aksine bir çağrı, bir şiddet ve kopuş yönünde bir karardır. Üçüncüsü bilimsel söylemin dolaylı anlatımıdır ve bu Marx’ın metinlerinin heterojenliği kendisini sürekli revizyona ve yeniden okumaya tabi tutmak zorunda kalan okuyucunun konumunu istikrarsızlaştıran ana etmendir (s. 24, 27).

İnsanların düşünceleri ve filleri yaşadıkları dönem içinde anlam kazanır. Dolayısıyla Marx’ın da tarihle yüzleşmeksizin okunması, anlaşılması zordur. Marx’a yaklaşım bir ölçüde onun Marksizm’le olan karmaşık ilişkilerini de ele

almayı gerektirmektedir. Çünkü bazıları için Marx Lenin'in öncüsüdür ve Marksizm, Marksizm-Leninizm haline gelmiştir. Marksizm-Leninizm, alternatif okumalara ve dolayısıyla bu okumaların alternatif ve potansiyel olarak yıkıcı siyasi sonuçlarına izin vermeyen yeni bir doktriner ortodoksi içinde tek meşru Marksizm biçimi olarak Sovyet Marksizm'i şeklinde ilan edilmesi söz konusudur. Fakat yazara göre Marx'ın siyasi vizyonu Sovyet devletiyle ilişkilendirilerek kirletilmiştir. Özellikle 1956'dan sonra Marksizm-Leninizm, Stalinizmle eşitlenmiş ve bu, arındırma operasyonları, Gulag, zorunlu çalışma, gizli polis, dikenli teller, kar ve soğuk anlamına geliyordu. Bunun 1990'larda yıkılması Marksizm-Leninizm'in politika olarak başarısızlığının nihai anlamda onaylanması olarak ortaya çıkmıştır (s. 13). Bunun sonucunda bugün sosyalist yapının geldiği durum ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, Seed'in değerlendirmesine göre paradoksal olarak gezegendeki en büyük kapitalist ekonomi Çin'dir. Batı yarım kürede komünizm Küba adasına sıkışmıştır. Avrupa'da komünist devletlerin varlığından söz etmek bir yana komünist partilerin veya Marksizm-Leninizm'in yeniden canlanması ihtimali çok düşüktür. Tabii Marksizm, Marksizm-Leninizm'le Alman sosyal demokrasisiyle, Konsey Komünizmiyle ve Avusturya Marksizm'iyle eşit değildir (s. 14). Dolayısıyla Marksizm artık tarihsel bir olgu olarak ele alınan bir niteliğe sahiptir. Bu bir anlamda özellikle Marksistler tarafından oluşan her finansal krizin beklenen Marksist devrime sebep olacağı düşüncesinin mevcut reel politik durumla pek uyumlu olmadığının ifadesidir.

Marx adı Engels zikredilmediğinde eksik kalır. Engels, Marx'a sadece maddi yönden katkı sağlamamış entelektüel açıdan da farklı şekillerde katkısı olmuştur. Bu yüzden eserde Engels ile ilgili açıklamalara yoğun bir şekilde yer verilmiştir. Engels, 1844'ten itibaren Marx'ın araştırdığı her konuyu tartışmış ve yayınlanmadan önce ve sonra yazdıkları üzerine yorum yapmıştır. *Kapital*'in taslaklarını okumuş, Marx'ın ölümünden sonra eserlerinin düzenlenmesi ve farklı ülkelere yayılmasında önemli rol oynamıştır. Bu anlamda onun bütün eserlerine önsöz ve editoryal notlar yazarak metni yeniden düzenleyerek katkıda bulunmuştur. Engels kendi adıyla da kitaplar yazmış hatta bunlar Marx'ın eserlerinden daha fazla okuyucu bulmuştur. Engels, Marx'ın düşüncesinin gelişmesine erken dönemde katkılarda bulunmuş olsa da felsefi mahiyetten yoksun biri olduğundan Marksizm'e pozitivizm ve bilimcilik so-

kulmasının sorumlusu olarak görülmüştür. Bu da Sovyet diyalektik materyalizminin kaba bilimciliğine yol açmıştır. Bu iddia Marksizm'i yaratanın Marx değil Engels olduğunu onun Marksizm-Leninizm ile Sovyetler Birliğindeki resmi felsefenin temeli haline gelen diyalektik ve tarihsel materyalizmin gerçek babası olduğunu ifade eder (s. 21-23). Bu ifadeler Marx'ı korumak için Engels'in feda edilmesini içerir. Düşünsel anlamda Marx'ın mükemmel bir şekilde ortaya koyduğu fikirlerinin uygulama sırasında büyüünün bozulmasının sebebi ne Engels ne de Lenin'dir. Belki de ifade edilen düşüncenin kendisine mevcut insanlık durumunun hala hazır olmaması veya insanlığa uygun olmaması gibi bir durum vardır. Durum her ne olursa olsun tarihsel olarak Engels'in yazdığı iki bağımsız eser Marx'ın siyasi düşüncesinin yöneliminde hayati bir rol oynamıştır. Bu eserlerden ilki 1843 sonbaharında hazırlanan "Ekonomi Politikin Eleştirisi" adlı çalışmadır ve Engels bu eserde Marx'ın siyasi düşüncesi için merkezi öneme sahip olacak argümanları ustaca formüle etmiştir. İkinci olarak *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* adlı eserini Marx, *Kapital*'de büyük ölçüde kullanmış ve Engels'in çalışması Marx'ın ekonomi politik eleştirel bakışını güçlendirmiştir (s. 40-43).

Günümüzde tartışılan ve yazarın da kısmen değindiği önemli konulardan biri de Komünist devrimin barışçıl bir şekilde mi şiddeti gerektirecek bir şekilde mi olacağı meselesidir. Marx Amerika, İngiltere gibi ülkelerin, işçilerin hedeflerine barışçı yollardan ulaşabilecekleri ülkeler olduğunu fakat Kıta ülkelerinde emeğin egemenliğini hâkim kılmak için yapılacak devrimin zora başvurmak zorunda kalacağını belirtir. Marx ve Engels, statükoyu savunanların uyguladığı şiddet nedeniyle komünizme barışçıl bir geçişin olmayacağını anlayacak kadar gerçekçiydiler. Çünkü Avrupa'da işçi sınıfının siyasi faaliyetlerinin her yerde şiddetle bastırılmakta ve komünizm karşıtlarının devrime karşı bütün güçleriyle savaştıkları görülmektedir. Marx ve Engels de bundan dolayı komünist proletaryanın çıkarlarını sözle savundukları gibi eylemle de savunacaklarını, mümkün olduğunda barışçı yollardan ve eğer gerekli olursa silah da kullanacaklarını belirtmişlerdir (s. 184-5). Dolayısıyla günümüzde bazılarının demokratik devrim deyip Lenin'e karşı çıkıp aslında Marx'ın ve özellikle Engels'in şiddete karşı olduklarını söylemek bu düşüncelerle çok da uyumlu değildir.

Burada yazarın değinmediği bir konu daha vardır; Marx az sayıda ekonomi politikçinin hala bilimsel saygınlık iddiasında bulunduğunu ve egemen sınıfların basit dalkavukları olmaktan fazlası olmayı arzulamadıklarını belirtir. Engels ile beraber kendi çalışmalarını asıl bilimsel niteliğe sahip olan eserler olarak değerlendirir. Genel metodoloji alanında bilimselliği sağlayan bir unsur olarak Marx'ın tarihsel incelemesini kabul etsek bile değerlendirmelerinin kesinliğinin, doğruluğunun ölçütü yine de eksik kalacaktır. Bunun ölçütü tam olarak nedir veya ne olacaktır? Zira gelecek için yaptığı pek çok çıkarım düşündüğü gibi olmamışken bu noktadaki haklılık veya geçerlilik payının oldukça düşük olduğunu kabul etmemiz gerekir. Belki de şunu söylememiz doğru olacaktır: Marx'ın yöntemi bilimselliğe uygun fakat bunun sonucunda yaptığı çıkarım kişisel olduğundan hatalıdır. En azından *Kapital*'in ampirik olarak yanlış olduğu günümüzdeki gelişmelere bağlı olarak söylenebilir. Fakat olayın şöyle bir yönü de bulunmaktadır: İşçi hareketleri sonucunda ve Marksizm'in yayılmasını önlemek için Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da işçi sınıfının yaşam standartları yükselmiş dünyanın geri kalanındaki işçiler yoksullaşmıştır. Bu durum düşünüldüğünde Marx'ın yaşadığı, bildiği yerlerde düşüncesinin gerçekleşmesi zayıflamış geri kalan olarak nitelendirilen bölgelerde hala -eğer kabul edilirse- Marksizm'in bir şansı varmış gibi durmaktadır. Çünkü işçi sınıfı da artık küresel bir toplumsal sınıf halini almıştır. Şunu da kabul etmek gerekir ki, işçi sınıfının çalışma koşullarında iyileşmeler olmuş ama toplumsal zenginlikten aldıkları pay çok az artmıştır. Günümüzde Marx'ın söylediklerinden asıl öne çıkarmamız gereken gerçek anlamda insanın özgürleşmesi ile ilgili olanlardır. Çünkü insanın asıl zarar gördüğü yön onun zihinsel ve duygusal anlamda içine düştüğü zararlı durumlardır. Sürekli olarak fabrikalarda, üretim yerlerinde yapılan aynı işin tekdüze yönü, bu şekilde tekrarlanan hayatın insana verdiği faydasızlık ve sonunda oluşan mutsuzluk durumu. Bunlar insanın asıl olan yaratıcı yönünü ortadan kaldırarak insan olma durumuna zarar verir. Dolayısıyla bugün Marksizm'e eğer bir değer verilecekse onun bu yönüne eğilerek, insanlığın mutluluğuna katkıda bulunacak bir araç olmasıyla olabilir.